

Józef Glemp

"Encyklopedia Katolicka", T. 2, Lublin 1976 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 21/1-2, 273-277

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ludzie wierzący jest dlatego taka ludzka, że objawia się w nim miłość Boga, jako że wymienione systemy mają także wartości ludzkie, tylko ludzkie.

Ks. Józef Glemp

Encyklopedia Katolicka, tom drugi (Bar — centuriones), Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 1976, kol. 1424 + VIII).

Po trzech latach od ukazania się pierwszego tomu *Encyklopedii Katolickiej* ukazał się w początku r. 1977 drugi tom tego wielkiego przedsięwzięcia wydawniczego, realizowanego przez Katolicki Uniwersytet Lubelski. Nie bez wzruszenia i dumy bierze się do ręki księgę nabrzmiałą wiadomościami o ludziach, wydarzeniach, o rozwoju i osiągnięciach myśli ludzkiej zagłębiającej się tak często w myśl Bożą; księgę pełną dat, nazwisk, bibliografii, odsyłaczy. Charakterystykę całego dzieła, jego założeń i metody, przedstawiono już w Prawie kanonicznym przy omówieniu pierwszego tomu (PK 18 1975 z. 1—2, 313—317), dlatego teraz pragnę skoncentrować się na omówieniu niektórych wyróżniających się w drugim tomie nurtów wiedzy kościelnej. Do takich bym zaliczył: historię ze szczególnym uwzględnieniem kościelnych spraw polskich; eklezjologię — potraktowaną bardzo starannie tak w odniesieniu do protestantyzmu jak i do prawosławia; zakony i zgromadzenia zakonne w życiu Kościoła; prawo kanoniczne.

1. Na osobne omówienie zasługują „wielkie” hasła, takie jak „Bóg” i „Biblia”. Hasło „Bóg” obejmuje ponad 100 kolumn. Jest to traktat bardzo wszechstronnie opracowany przez 30 uczonych historyków, religioznawców, egzegetów, teologów i filozofów. Dowiadujemy się o pojęciu Boga w religii starożytnego Egiptu (C. Kunderewicz), w religii mezopotamskiej (K. Gawlikowska), perskiej (M. Składankowa), greckiej (Z. Zwolski), rzymskiej (L. Małunowicz), w wedyźmie, bramanizmie, hinduizmie, buddyźmie (E. Słuszkiewicz), sintoizmie (W. Kotański), konfucjaniźmie, taoizmie (M. Künstler), szamaniźmie (S. Kałużyński), u Germanów (S. Piekarczyk), u Celtów (J. Rosen-Przeworska), u Słowian (J. Gąssowski), w islamie (J. Nosowski).

Pojęcie Boga w Starym Testamencie wyłożył ks. Stachowiak, a w Nowym — księża Kudasiewicz, Romaniuk i Gryglewicz. Bóg w filozofii — to obszernie studium Siostry Z. Zdybickiej. Dalsze opracowania to Bóg w dziejach teologii, w teologii systematycznej, w literaturze polskiej. Ten bardzo interesujący rozdział o Bogu w literaturze opracowali: J. Sokołowska, J. Opacki, M. Jasińska-Wojtkowska i A. Bednarek. Szkoda, że nie podjęto się opracowania tego zagadnienia w podstawowych dziełach literatury światowej, np. Dantego, Manzzonego, Cervantesa, Szekspira, Byrona, Goethego, Tolstoja, Dostojewskiego, Undset i in. Jak szeroko i syntetycznie ujęte jest zagadnienie Boga w litera-

turze polskiej niech dla ilustracji będzie przytoczenie nazwisk pisarzy, których cytuje A. Bednarek w 10 podrozdziale „okres powojenny”: R. Brandstaetter, T. Borowski, B. Taborski, M. Piechala, W. Czubernata, J. Zawiejski, A. Gołubiew, W. Grabski, H. Malewska, T. Pannicki, B. Miązek, J. Stręciwilk, E. Bryll, S. Cieślak, A. Kowalska, W. Żukrowski, T. Nowak, J. Szczepański, L. Elektronowicz, B. Zadura, Z. Herbert, J. Pollakówna, W. Terlecki, ks. J. Twardowski, M. Skwarnicki, A. Kamińska, G. Kościński, Z. Dolecki. Hasło kończy się rozdziałem o „Psychologicznych uwarunkowaniach idei Boga” ks. Z. Chlewińskiego.

Posługiwanie się skrótem „B” lub „b” często utrudnia czytanie a nawet zrozumienie, zwłaszcza przy starożytnych religiach, gdzie nie wiadomo czy chodzi o bóstwo, bożka, bożki. Nie brak miejsc, gdzie „b” użyte jest na oznaczenie bytu absolutnego, źródła wszystkiego.

Drugim „wielkim” tematem drugiego tomu EK to „Biblia”. Podkreślić trzeba, że całość tematyki biblijnej rozdzielono na szereg haseł. Zasadnicze hasło mieści się na 40 kolumnach i zakłada uwzględnienie w przyszłości haseł „Nowy Testament” i „Stary Testament”. Pod kątem zakresu informacji na temat Biblii wymienić wypada omówienie przekładów w grupie języków starożytnych, do których zalicza się oprócz greckiego i aramejskiego: syryjski, łaciński, języki koptyjskie, gocki, ormiański, gruziński i arabski. Z języków narodowych ks. Gryglewicz informuje o przekładach na 34 języki, poza chińskim i językami hinduskimi, są to języki europejskie, wliczając do tej grupy język staro-cerkiewno-słowiański. Podaje jednak, że wszystkich przekładów na języki i dialekty do r. 1972 rejestruje się 1473. Nie zawsze chyba autor miał możliwość dotrzeć do wszystkich, a zwłaszcza najnowszych wydań narodowych Pisma św., i tak np. przy języku litewskim nie uwzględniono nowego wydania w nowym tłumaczeniu Nowego Testamentu — „Naujasis Testamentas” Vilnius-Kaunas 1972, z krótkimi objaśnieniami, w oparciu m. i. o Bible de Jérusalem. Tłumaczenia polskie potraktowano oczywiście oddzielnie. Bardzo ciekawie historycznie i tematycznie przedstawia się hasło: Biblia w duszpasterstwie. Chodzi tu o podstawowe zagadnienie stosowalności Biblii w życiu Kościoła, a więc w liturgii, kaznodziejstwie, katechezie i w innych formach dziś stosowanych w życiu parafialnym, które określono wspólną nazwą „spotkania biblijne”. Podano tu nie tylko wiadomości historyczne i praktyki w różnych krajach, ale zwłaszcza wytyczne dane w tym względzie przez Sobór Watykański II. Dalsze hasło — to Biblia w literaturze. W przeciwieństwie do hasła „Bóg” uwzględniono tu literaturę powszechną i oddzielnie polską według 7 okresów. Dalsze opracowania biblijne to Biblia w muzyce, Biblia ubogich, Biblia umoralniająca, Biblicum, Biblii ilustracja, Biblijna hermeneutyka, Biblijna kwestia, B. Szkoła w Jerozolimie, B. teologia, B. czasopisma, B. instytuty, B. języki, B. rodzaje literackie, B. słownictwo i frazeologia, B. szkoły, B. towarzystwa, B. tradycje, B. uczelnie, Biblijny styl.

2. Drugi tom EK przynosi wiele wiadomości o działalności i nauce

innych Kościołów chrześcijańskich w aspekcie ekumenizmu. Przede wszystkim możemy poznać biografię, dorobek naukowy i wpływ na teologię katolicką takich teologów protestanckich jak Karl Barth i Rudolf Bultmann, zmarłych przed kilkoma laty. Tak Dymny jak i Kudasiwicz przedstawili sylwetki wielkich teologów w świetle faktów, na tle sytuacji teologii tak protestanckiej jak i katolickiej, podkreślając, jak to trzeba zrobić w wypadku Bartha, jego kontakty z uczonymi katolickimi, jego postawę wobec papieża i Soboru. Barth był zdecydowanym przeciwnikiem hitleryzmu, rzecznikiem Bekenndene Kirche. Właśnie owa Bekenndene Kirche odkrywa w opracowaniu Zielińskiego dla polskiego czytelnika mało znane tendencje w chrześcijaństwie niemieckim w okresie wojennym i powojennym (Benberger Kreis), m. i. w stosunku do Oрудzia biskupów polskich z r. 1966. Z teologów protestanckich uwzględnieni są nadto: Boegner, Böhme J., Bullinger i Burschke i i.

Dzięki opracowaniom Hryniewicza i Paprockiego otrzymujemy w II tomie rzetelne wiadomości z dziedziny prawosławia: o organizacji (Bezpopowcy, Białokrynicka cerkiew, Biełopowcy, Bractwa Prawosławne w Polsce, Białostocko-Gdańska diecezja prawosławna) jak i o wybitnych przedstawicielach myśli i duchowości (Blastaler, Bołchowitinow, Bołotow, Borisow, Brianczaninow, Buchariew, Bułgakow). Informacje o Kościołach chrześcijańskich zamieszczone są nadto przy miejscowościach i krajach np. Bydgoszcz, Białystok, Bułgaria itd. Z wielkich religii światowych opracowany jest buddyzm.

3. Bardzo troskliwie uwzględniony jest dział historii. Autorów EK interesuje nie tylko przeszłość jako zamknięty okres, ale starają się ukazać jej związek z współczesnością, doprowadzając opis hasła możliwie do momentu oddania artykułu do druku. Możliwe jest to nie tylko przy opisie miejscowości i krajów, ale także przy pewnych instytucjach. Np. przy hasle Boże Narodzenie dowiadujemy się o kołędach, które są poetyckim przeżywaniem tego święta, w okresie okupacji i w okresie powojennym. Artykuł o św. Barbarze nie ogranicza się do opisu hagiograficznego, ale podaje rozwój i stan jej kultu w Polsce, omawia kościoły pod wezwaniem św. Barbary, kreśli dzieje relikwii i bractw, ukazuje przejawy w życiu folkloru i w ikonografii. Przy hasle „Bazylika” dowiadujemy się także jakie świątynie w Polsce otrzymały tytuł „bazyliki mniejszej” w ostatnich latach. Skrawek współczesnej historii kościelnej w Polsce ukazuje się w art. ks. Majki „Caritas”: Krajowa Centrala Caritasu podlegająca Komisji do Spraw Charytatywnych Episkopatu Polski działała do r. 1950; przejęta przez Zrzeszenie Katolików Caritas, spowodowała powstanie nowej formy działalności charytatywnej Kościoła. Dowiadujemy się z EK o Bardimie, o Bogusławach, księżętach pomorskich i ich związkach kościelnych z Polską, o Bolesławach, o Brzeskiej Unii, o Soborze w Bazylei i udziale Polaków, o pieśni „Boże coś Polskę”. Właśnie to ostatnie hasło zasługuje na szczególną pochwałę. Gdyby nie EK prawdopodobnie prze-

ciężny polski inteligent nadal nie dowiedziałyby się niczego o bogatej historii tego hymnu.

W dziedzinie historii mogą pojawić się także wiadomości niedokładnie sprawdzone, np. przy nazwisku ks. J. Buk podano: „był jednym z kandydatów 1855 na abpstwo poznańskie”!

4. Podkreślana łączność historii z współczesnością ukazuje się dobitnie przy zakonach. Ich rozwój i działalność EK stara się, zwłaszcza w Polsce, doprowadzić do współczesności możliwie dokładnie z danymi statystycznymi. Litera „b” wywołuje bardzo dużo nazw wspólnot zakonnych. Przede wszystkim „Benedyktyni”. Janina Kowalczyk i Paweł Szczaniecki ukazują nam bogate dzieje zakonu, jego organizację, odnowy, wkład w cywilizację i kulturę. Synowie św. Benedykta zjawiają się na terenie Polski razem z chrześcijaństwem, są pierwszymi misjonarzami, bo i benedyktynem był św. Wojciech. Pierwsze klasztory wspomagają misyjną działalność Gniezna, osiedlając się poza Trzemesznem i Mogilnem w Kołobrzegu, Kruszwicy, Św. Wojciechu koło Gdańska, we Włocławku i Płocku. Równie interesująco przedstawiają się dzieje Bazylianów i Bazylianiek obejmujących raczej wschodnie części Kościoła. Zjednoczenie kongregacji litewskiej i ruskiej tworzy zakon św. Jozafata, który po latach trudnych zaczyna się rozwijać. Dalsze Zgromadzenia i zakony uwzględnione w EK to: Bernardyni, Bernardynki, Betanki, Betlejemiści i Betlejemitki, Biali Ojcowie i Białe Siostry, Bonifratrzy, Boromeuszki, Bożogrobcy — Kanonicy regularni (bogata ich przeszłość w średniowiecznej Polsce w dziedzinie szpitalnictwa i szkolnictwa), wspólnoty określane nazwą „Bracia” np. Bracia Czescy, Dobrzyńscy itd., Bryrydki, Celestyni. Dowiadujemy się także o Biczownikach, Bigunach, Beginkach i Begardach, Cenobitach.

5. Pozostaje jeszcze dziedzina prawa kościelnego. Ograniczę się do wymienienia haseł, aby dać obraz zakresu, jaki w tej dziedzinie realizuje EK. Oczywiście są hasła, których treść dla praktyki współczesnej jest nikła, jak np. *Beneficium competentiae*, *Biennium canonicorum*, czy *Brachium saeculare* i są takie, które warto by potraktować obszerniej, np. Bigamia; ks. Rybczyk, ograniczony liczbą wierszy, nie mógł uwzględnić historii tej instytucji oraz jej traktowania i karalności w prawie cywilnym. Są zagadnienia typowo prawne lub zasadniczo prawne jak np.: Biegły sądowy, Beneficjat, Beneficjum, Błąd, Bojażń, Bractwa kościelne, *Causae maiores*, Cechy, i takie, które obejmują więcej płaszczyzn wiedzy kościelnej, np. Beatyfikacja, Bierzmowanie, Biskup, Błuznierstwo, Błogosławieństwo, Breve, Brewiarz, Bulla, Bulla in Coena Domini, Bullarium, Casti connubi, Celibat. Zasadniczo tam, gdzie hasło wkracza w wiele dziedzin wiedzy, aspekt prawny jest potraktowany oddzielnie, czasem zaś zawarty jest w wykładzie samej istoty instytucji. Chciałbym zwrócić uwagę na wszechstronne opracowanie zagadnienia celibatu, gdzie uwzględniono naukę zawartą w encyklice Pawła VI *Sacerdotalis caelibatus* z r. 1968 oraz dyskuje nad zagadnieniem na Synodzie biskupów w r. 1971. Uwzględniono także celibat w Kościele

prawosławnym i w protestantyzmie. Podana jest bogata literatura.

Dziedzinę prawa uzupełniają biogramy lub biografie prawników kościelnych, rodzimych i obcych. Przytoczę wybrane nazwiska: Bartolo z Sassoferrato (warto było uwzględnić również „Bartolizm”, kierunek w rozwoju prawa, którego najwybitniejszym przedstawicielem jest właśnie Bartolus, a polegający na szukaniu aequitas), Benedykt XIV i XV (papież), T. Bensch, A. Bielecki, I. Biełohołowy, A. J. Binterim, S. Biskupski, E. Blericq, P. Bober, W. Bogdanowicz, J. Bogusławski, Bonifacy VIII (papież), Borowski Kacper, M. Bouix, A. Brasse, Antoni i Józef Brzeziński, G. Bucceroni, S. Bużeński, A. Cappelli, F. Cappello.

I jeszcze jedna tematyka o ogromnym znaczeniu dla duszpasterstwa polskiego: Polonia Zagraniczna. Dzięki ścisłym relacjom ks. Z. Kaczmarka możemy uświadomić sobie stan i potrzeby religijne Polaków w Belgii, w Brazylii, w Bostanie, w Buffalo, w Buenos Aires. Nie ma natomiast wzmianki o Polonii w Bredzie (Holndia), gdzie istnieje duszpasterstwo polskie, nie wystarczają także wiadomości o Polonii Berlina, zatrzymujące się na II wojnie światowej, gdy tymczasem interesujący jest stan aktualny tak w Berlinie jak i w Berlinie Zachodnim. Natrafiamy na sylwetki kapłanów działających na emigracji polskiej, szkoda, że zmarły w r. 1975 biskup L. Bernacki nie wszedł do EK choćby z tytułu jego działalności wśród Polonii francuskiej.

Ks. Józef Glomp